

NHÂN VẬT HUYỀN THUẬT TRONG TIỂU THUYẾT TONI MORRISON

Nguyễn Phương Khánh

Nhận bài:

23 – 04 – 2015

Chấp nhận đăng:

25 – 06 – 2015

<http://jshe.ued.udn.vn/>

Tóm tắt: Toni Morrison, nhà văn nữ Mỹ gốc Phi đạt giải Nobel, là một trong những tác giả nổi tiếng nhất thế kỷ XX với những tiểu thuyết chinh phục hàng triệu trái tim độc giả và nhà nghiên cứu. Sáng tác của Toni Morrison hướng về thế giới người da màu, đặc biệt là phụ nữ, với đặc điểm nhân dạng, tính cách đặc trưng. Trong đó đáng chú ý có các motif nhân vật hồn ma, người chết tái sinh (nhân vật có tính chất siêu nhiên); những người đàn bà có năng lực ma thuật (nhân vật huyền thuật)... Bài viết này của chúng tôi nhằm tìm hiểu kiểu nhân vật huyền thuật - có sức mạnh tiên tri, trị liệu, thực hiện các nghi thức tẩy rửa và phục sinh. Họ có lai lịch mờ nhòe cùng sự xuất hiện kỳ ảo nhưng lại có khả năng dẫn đường và trợ giúp cho nhân vật chính trên con đường “phiêu lưu” khám phá gốc rễ, đồng thời là người nắm giữ các bí mật di sản của cộng đồng, thực hiện “nghi lễ” tâm linh để khai mở cánh cửa của thế giới huyền hoặc.

Từ khóa: nhân vật huyền thuật; văn học Mỹ gốc Phi; huyền thoại; cổ mẫu; Toni Morrison.

1. Đặt vấn đề

Toni Morrison được mệnh danh là nhà văn hiện thực huyền ảo mang gốc rễ văn hóa dân gian Mỹ gốc Phi. Theo nhiều nhận định chuyên môn, tác phẩm của Morrison là sự gọi mời cách đọc cân bằng giữa cái kỳ ảo, siêu nhiên, huyền thoại và hiện thực – lịch sử đậm tính chính trị xã hội. Có thể nói, tiểu thuyết Toni Morrison đưa người đọc lạc bước trong thế giới đa chiều, hỗn độn về mặt thời gian – không gian và phi lý, rạn vỡ những chuẩn mực của hiện thực thông qua một kiểu diễn ngôn kể chuyện biến hóa thực ảo và mượt mà nữ tính, đằm chất thơ. Đặc biệt, cùng với cốt truyện và các motif huyền ảo, điểm nổi bật đáng chú ý trong tiểu thuyết Toni Morrison là hệ thống nhân vật mang đặc điểm kỳ quái huyền hoặc (motif hồn ma, người chết tái sinh, người song trùng); có phẩm chất, năng lực ma thuật (tiên tri, bùa phép, trị liệu...); hoặc nhân vật lưỡng phân (sự biến dạng trong tính cách, những chứng bệnh cuồng loạn tâm lý...). Phủ quanh nhân vật là bầu không khí ma ám và sự kiện kỳ quái bí ẩn. Thực tế, nhân vật của Toni Morrison không quá đậm màu sắc hoang đường thần thoại hay kỳ ảo, nhưng cũng đầy yếu tố ma

quái, grotesque, đứt gãy. Nhân vật huyền ảo kiểu Toni Morrison là những con người sống bên ngoài cái thế giới theo cách ta vẫn hình dung. Giống như cư dân làng Macondo bị mê hoặc trước vẻ lấp lánh của cục nước đá, nhìn thấy trong khối đá lạnh trong suốt một cõi ma thuật bí ẩn thì chúng ta, những con người hiện đại lại cho rằng xác người chết trôi đẹp nhất trần gian, cô gái xinh đẹp hóa bướm vàng hay vùng biển ngập hương thơm hoa hồng là sản phẩm của trí tưởng tượng huyền ảo. Vì thế, Toni Morrison đã tạo dựng những nhân vật kỳ lạ, huyền ảo xuất phát từ cái nhìn khác về thực tại, được chiêm lọc qua những đôi mắt khác, một cuộc “ngụp lặn” qua ký ức bị lãng quên và những khát khao cháy bỏng trong giấc mơ và phép ma thuật.

2. Kiểu nhân vật “huyền thuật” trong tiểu thuyết Toni Morrison

Thế giới nhân vật của Toni Morrison không đặc sệt những con người kỳ quặc như Macondo của Marquez. Nhưng tham dự vào sự vận động của toàn bộ cấu trúc cốt truyện nhằm tạo lập một huyền thoại về lịch sử người Mỹ gốc Phi là những nhân vật “huyền thuật”, đặc biệt là những người phụ nữ, với bàn tay trị liệu kỳ diệu và sức mạnh hồi sinh. Một số những nhân vật có khi bị mờ hóa nhân dạng, tuổi tác và lai lịch, xuất hiện kỳ diệu đóng vai trò dẫn đường và trợ giúp cho nhân vật chính trên con đường “phiêu lưu” khám phá gốc rễ, tìm lại bản sắc cho sự tồn tại của bản thân và cộng đồng.

* Liên hệ tác giả

Nguyễn Phương Khánh

Trưởng Đại học Sư phạm, Đại học Đà Nẵng

Email: phuongkhanh82@gmail.com

Điện thoại: 0905197008

Chữ “huyền thuật” ở đây được sử dụng nhằm nhấn mạnh khía cạnh *magic* – những điều thần kỳ, ma thuật, như là phép lạ, như là bí tích vẫn hiện diện có thực trong xã hội qua nhiều thời đại. Giống như kiểu người ta hình dung về các phù thủy thời trung cổ, các cô đồng thời hiện đại..., nhân vật “huyền thuật” của Toni Morrison cũng đầy năng lực, “phép lạ” bí ẩn. Không đóng vai trò trung tâm, không được mô tả đầy đủ chân dung, gốc tích, nhưng đây cũng là những nhân vật “chức năng”, xuất hiện thoáng qua song có vai trò rất quan trọng, là điểm nhấn trong thế giới huyền ảo của nhà văn.

2.1. Sức mạnh tiên tri và trị liệu

Nhiều nghiên cứu đã chỉ ra rằng hình tượng các nhân vật nữ trong tiểu thuyết Toni Morrison là biểu tượng của Người Mẹ vĩ đại Phi châu (*African Great Mother*), như là “Nommo” – hiểu đơn giản là nhằm biểu thị sức mạnh kỳ diệu, có khả năng làm thay đổi, chuyển hóa tự nhiên trong quan niệm của văn hóa châu Phi. Đó là cô gái Sula trong tiểu thuyết *Sula* có thể làm biến đổi thời tiết thông qua cây tùng bách, một loại cây thân gỗ có màu đỏ. Đó là người đàn bà kỳ lạ có mùi gỗ thông, Pilate (*Bài ca Solomon*), với khả năng dạy con người “biết bay”. Đó là Baby Suggs, một nữ thánh (*holy*), một nhà phù thủy trị liệu mà mọi người trong cộng đồng gọi là “a magic healer”... Trong thế giới hư cấu của Toni Morrison còn có các nhân vật “bà thầy” bí ẩn, có khả năng chữa bệnh (*local healing woman/ a healer*) và hoạt động ma thuật, nghi lễ, chẳng hạn M'Dear trong tiểu thuyết *Mắt biếc*, Circe trong *Bài ca Solomon*, Hester trong *Thiên đường*... Điển hình như trong *Sula*, mẹ của Ajax là người đàn bà ma quái được gọi là “an evil conjure woman”, người biết trước được tất cả mọi thứ liên quan đến thời tiết, các điềm triệu, sự sống, cái chết, giấc mơ và dịch bệnh... Bà ấy sử dụng trộn lẫn các thứ như cây cối, tóc, đồ lót, móng tay, gà mái trắng, máu, long não, tranh ảnh, dầu lửa... để hành lễ chữa trị, cứu giúp mọi người khỏi đau đớn, phiền não cả về thể xác lẫn tinh thần. Người đàn bà chính là biểu tượng cho cái siêu nhiên “the supernatural” luôn tồn tại trong niềm tin nhất quán của cộng đồng người da đen.

Nhân vật “huyền thuật” của Toni Morrison không giống ông lão Melquiades đeo răng giả như một điều kỳ diệu gây ngạc nhiên cho dân làng Macondo. Hay như người đẹp Remedios thoát tục không thể chạm tới... Nó cũng chất đầy yếu tố ma thuật của một nền văn hóa đắm huyền thoại hoang sơ, những niềm tin ngây thơ về vũ trụ còn vẹn nguyên cho đến khi va chạm với nền văn minh vật chất. Thế nhưng, những điều kỳ ảo siêu nhiên mang dấu ấn của cái “magic” của người Mỹ gốc Phi lại là sự chấp chờn trong cõi không gian lạc loài đầy cảm

thức lai ghép và mất mát. Dấu vết của nền văn minh nguyên thủy và nỗ lực giữ gìn các giá trị bản sắc thể hiện qua sinh hoạt cộng đồng đặc biệt với việc thực hành các di sản văn hóa truyền thống để lại. Những mê hoặc của huyền thuật (*Magic*) không dẫn tới khung cửa hẹp của cái huyền ảo phù thủy (*Sorcery*) hay Huyền bí học (*Occultism*) trong quan niệm Phương Tây thời Trung cổ để rồi có khi họ rơi vào tử lộ của hồ sâu sợ hãi và bất lực nhận thức.

Điều siêu nhiên để lại trong tác phẩm của Morrison gắn với những phận người chịu nỗi thống khổ từ hiện thực lịch sử, từ sự thất lạc ký ức và hiểu biết sức mạnh của chính bản thân mình. Những điều vô hình huyền bí của cả cộng đồng trút lên vai một số nhân vật đặc biệt, và bằng tất cả quyền năng được mặc khải, họ gánh lấy vai trò như là vị thánh, thầy chú, pháp sư trong hiện kiếp. Những nhân vật kiểu này thường được khắc họa tương đối mờ nhạt về ngoại hình và nguồn gốc, nhưng nổi bật một hoặc một số đặc điểm kỳ lạ, gây ấn tượng. Chẳng hạn, bà thầy M'Dear trong tiểu thuyết *Mắt biếc*, người có khả năng chữa bệnh đặc biệt, khi trong vùng không còn phương thuốc nào nữa thì tên gọi M'Dear trở thành sức mạnh vô biên. Không ai rõ tuổi, nhưng biết chắc bà đã rất già, vậy mà khi xuất hiện, cậu nhóc Cholly ngỡ ngàng trước một hình dáng cao lớn khác thường, dáng thẳng vững vàng với cây gậy bò đào trong tay. Cây gậy đó không phải để nâng đỡ mà như một vật thiêng giúp M'Dear thông linh với thế giới bên kia. Tiếng gậy gõ âm vang bắt đầu cho một cuộc thăm khám và chữa trị. M'Dear giúp bà cô Jimmy của Cholly khỏe lại tức khắc, nhưng chỉ một hành động phá vỡ phép thuật (dùng bánh mì đen), thế là bà cô chết ngay lập tức.

Pilate Dead trong tiểu thuyết *Bài ca Solomon* cũng không được mô tả quá nhiều, ngoại trừ bờ môi gợi cảm, ăn mặc cũ kỹ quái dị với mớ chăn bông và chiếc mũ len đan, lúc nào cũng kè bên thân túi xương của cha mình. Đặc biệt Pilate không có rốn. Nhưng người đàn bà nghèo nàn kỳ quặc kia lại biết rất rõ địa lý châu Mỹ như một người dẫn đường từng trải đầy kinh nghiệm, có thể chế ra những thứ thuốc kỳ diệu (như thứ thuốc đã giúp hoài thai Milkman), tạo các hình nhân ma thuật, và một vốn trí tuệ thông thái đến mức có thể thấu hiểu bản chất con người, đưa họ đến với tự do, bay về nguồn cội, hồi sinh thân thể từ lớp tro bụi tàn của dòng họ mang tên Dead.

Cái tên Pilate gợi nhắc kẻ đã giết Chúa trong Kinh Thánh. Và khi đặt tên con gái là Pilate, Macon Dead I đã được mọi người nhắc nhở về việc này, nhưng ông ta không quan tâm. Và cũng như rất nhiều cái tên đầy ám gợi Kinh Thánh khác (Sethe, Hagar, Ruth, Corinthians, Magdalena...), Toni Morrison xây dựng các nhân vật với

tính cách và số phận trái ngược. Sức mạnh siêu nhiên của Pilate bắt nguồn từ sức mạnh to lớn của truyền thống người Mỹ gốc Phi và tình yêu vô bờ bến trong bản năng người đàn bà. Dưới con mắt của Milkman, Pilate là người duy nhất có khả năng biết bay mà vẫn không rời khỏi mặt đất. Người đàn bà với bài hát dân gian *O Sugarman* dịu dàng, nhẫn nại và cứng cỏi bảo vệ những người yêu dấu và khơi dậy sức mạnh tiềm ẩn của con người. Pilate như một *Griot* chịu trách nhiệm giữ gìn ký ức văn hóa cho dân tộc mình và mở ra một tầm nhìn mới cho tương lai. Trong tác phẩm, Pilate là người đã nắm giữ tinh thần của tôn giáo Woodoo (hay Voodoo) vốn đã có sức sống trên 10.000 năm ở châu Phi. Woodoo đại diện cho một loại ma thuật của bóng tối có liên quan chặt chẽ đến tục hiến tế, bùa chú, ma thuật kì dị và sử dụng những hình nhân. Đây là một loại tín ngưỡng với những khái niệm về linh hồn, dược liệu, thờ cúng tổ tiên... được cộng đồng người Phi xem là tôn giáo quyền lực và cổ xưa nhất trên thế giới. Với Woodoo, sự kết nối thiên nhiên và con người trong những nghi lễ đặc biệt là niềm tin vững chắc của toàn thể cộng đồng và giúp Pilate cứu chữa, hòa giải được các vết thương và sự rạn vỡ tinh thần vô hình. Chính Pilate với thần dược của mình đã giúp hồi sinh người em dâu đang cạn kiệt sinh lực vì bị chặt đứt đời sống tình dục khi còn quá trẻ, đưa đến sự ra đời của Milkman – thế hệ thứ ba của dòng họ Dead. “Người đàn bà hát” là một người anh hùng theo huyền thoại: Odysseus đi lang thang trong 10 năm; Pilate đi lang thang trong 20 năm và trải qua một loạt các cuộc phiêu lưu mà tạo nên tính cách của mình và tự do của mình để lựa chọn khó khăn liên quan đến vai trò của mình trong xã hội. Sức mạnh của Pilate chống lại tất cả những định kiến về “kẻ giết Chúa” trong tâm thức da trắng, ngược lại, người anh hùng – tính Mẫu vĩnh cửu – đã hồi sinh tâm hồn Milkman và thúc đẩy quá trình phục hồi ký ức cũng như nối tiếp di sản văn hóa của cộng đồng. Dùng tiếng hát, điệu nhảy, dùng tà thuật (như dược liệu, hình nhân, các dấu hiệu...) chính là cách thức trị liệu và hàn gắn nằm trong đời sống dân gian của người Mỹ gốc Phi, như Morrison đã nói: “Tôi muốn dùng văn hóa dân gian da đen, ma thuật (*magic*) và những yếu tố mê tín (*superstitious*) trong đó. Người da màu đặt niềm tin vào ma thuật... Nó là một phần trong di sản của chúng tôi” [1].

Đặc biệt trong thế giới các nhân vật có khả năng trị liệu, tẩy rửa và hồi sinh chính là nhân vật Baby Suggs trong *Người yêu dấu*. Baby Suggs đã trải qua gần hết cuộc đời mình trong thân phận nô lệ, vẫn áp úp khát vọng được khẳng định chính mình, lưu truyền ý thức dân tộc, sắc tộc và giúp xoa dịu những vết thương tinh thần của những người đồng cảnh. Khi được tự do, bà trở thành linh

hồn của cộng đồng người da đen ở Ohio. Bà đã xây dựng một tôn giáo mang đậm tính chất văn hoá dân gian nguyên thủy, gọi nhắc một cội nguồn dân tộc đang dần ngủ quên trong những thân phận bị trói buộc. Baby Suggs có bàn tay kỳ diệu để tẩy rửa và bôi xóa vết thương. Chính bà đã tắm cho cô con dâu Sethe bằng một nghi thức huyền thuật để Sethe vượt qua nỗi đau thể xác và tinh thần sau chặng đường dài bụng mang dạ chửa trốn chạy khỏi Sweet Home để đến được ngôi nhà tự do của Baby Suggs. Đêm đó, chính Baby Suggs đã lau kỹ càng khắp thân thể ngang dọc vết thương của Sethe, lặng lẽ nhìn thấy cái cây đương trở cành lá trên lưng chị. Và bàn chân dập nát vì phải chạy trốn trên một quãng đường dài của Sethe được Baby Suggs cẩn thận lau rửa trong tình yêu thương, ân cần chăm sóc để xoa dịu nỗi đau đớn trên thể xác và cả tâm hồn người phụ nữ trẻ.

Baby Suggs cũng có cách “hành lễ” rất đặc biệt. Không lặng lẽ cầu nguyện, bà kêu gọi tất cả người da đen, từ trẻ con cho đến người trưởng thành, cả phụ nữ và nam giới, hãy cười, khóc và nhảy múa hết sức mình trên bãi đất *Clearing*.

Cảnh tượng bắt đầu như thế: Những đứa trẻ cười to, đàn ông nhảy múa, đàn bà khóc than và sau đó tất cả trộn lẫn nhau. Đàn bà ngừng khóc và nhảy múa; đàn ông ngồi xuống khóc lóc; trẻ con nhảy nhót, đàn bà cười, trẻ con khóc... cho đến khi kiệt sức và rã rời, tất cả nằm lãn ra nền đất ẩm ướt của Clearing, thở hổn hển. Trong không khí im lặng tiếp theo, Baby Suggs, vị thánh, dâng cho họ trái tim vĩ đại của mình [7, tr.103].

Những buổi hành lễ, nhảy múa, ca hát trên bãi *Clearing* như thế đồng thời cũng mang tính chất tâm lý trị liệu, mang lại cho những người da đen niềm thanh thản, cởi bỏ mọi trói buộc, để từ đây, họ có cơ hội khẳng định chính mình. *Clearing*, khoảnh đất nơi Baby Suggs tổ chức các buổi thuyết giáo và hành lễ theo những nghi thức đặc biệt mà bà kêu gọi chính là nơi thụ pháp. Ngay tên gọi *Clearing* đã hàm chứa ý nghĩa “tẩy rửa”. Con người khi vượt qua được sa mạc khổ đau thì cần phải nhúng mình trong dòng sông quên lãng để gột rửa mọi nghiệp chướng, tự tái sinh cuộc đời mới trên mảnh đất quá khứ đã cần khô.

2.2. Sức mệnh trợ giúp và dẫn đường

Trong thế giới nghệ thuật của Toni Morrison, gắn với chặng đường truy tìm bản lai diện mục và ký ức quá khứ của các nhân vật trung tâm có vai trò của một số nhân vật phụ, xuất hiện không nhiều lần nhưng có ý nghĩa đặc biệt. Một mặt, những nhân vật như thế biểu thị motif người dẫn đường, người trợ giúp trong huyền thoại và truyện kể dân gian được nhà văn hiện đại khai thác trở lại. Mặt khác, trong các tác phẩm giàu màu sắc

hiện thực lịch sử và có tính chất đấu tranh mạnh mẽ như tiểu thuyết Toni Morrison, nhân vật kiểu này thôi một không khí huyền ảo, trộn lẫn yếu tố phi thực trong dòng chảy cốt truyện nhiều sự kiện đậm tính hiện thực.

Đặc điểm của các nhân vật có dấu ấn “huyền thuật” với vai trò trợ giúp, dẫn đường (*a helper/ a threshold guardian*) đó là: Thứ nhất, thường xuất hiện ở những thời điểm khó khăn, nguy hiểm và mang lại điều kỳ diệu. Thứ hai, nhân vật gần như bị mờ hóa nhân dạng, những thông tin cơ bản như tên gọi, tuổi tác, tình trạng sống hiện tại... thiếu sự rõ ràng. Những cái tên như Circe, Sweet... thực sự rất đặc biệt nhưng cũng rất phi thực, phảng phất hình ảnh của huyền thoại, của Kinh Thánh. Nhưng sức mạnh ngầm ẩn mà họ mang lại có khả năng đưa đến những bước ngoặt trong số phận và tính cách của các nhân vật chính. Hình tượng nhân vật tuy không siêu nhiên nhưng lại có tính lãng mạn kỳ ảo, mơ hồ ma thuật, đặt trong một cấu trúc trần thuật huyền thoại (*mythic structure*) mang dấu ấn cá tính sáng tạo của một nhà văn nữ tài hoa như Toni Morrison.

Trong tiểu thuyết *Bài ca Solomon*, Circe là một bà đỡ của vùng Danville, người đã mang lại sự sống cho hàng trăm đứa trẻ, trong đó có hai anh em Macon Dead và Pilate Dead. Circe biết rất rõ về gia đình Dead, từ cái chết khi sinh nở của người mẹ Sing đến vụ giết hại Macon Dead I do tham vọng cướp đất của địa chủ Butler. Và cũng chính Circe đã giúp hai đứa trẻ mồ côi nhà Dead trốn trong phòng của bà để tránh sự truy sát của Butler. Sau này, qua chặng đường dài lưu lạc, mỗi đứa một nơi, hai anh em nhà Dead bị chia cắt cả về tâm hồn và hoàn cảnh sống, không hề có mối liên hệ nào với người đàn bà năm ấy. Mấy chục năm sau, Milkman – con trai duy nhất của Macon Dead – trở về quê hương Virginia để khám phá nguồn gốc thật sự của gia đình, dòng họ mình, quyết tâm xóa bỏ cái tên Dead tăm tối bao trùm lên số phận từng thành viên, và anh ấy phải tìm đến Circe như một nút gỡ quan trọng cho công cuộc tìm kiếm này. Thực chất, ở thời điểm ấy Circe đã quá già (đã 56 năm trôi qua kể từ khi Circe cứu sống 2 anh em Macon Dead và Pilate Dead), có thể không còn sống nữa, vậy mà khi tìm được người đàn bà ấy, Milkman phải ngỡ ngàng gọi đó là con người không thể đoán được tuổi tác (*ageless*) và đặc biệt sở hữu một giọng nói của cô gái tuổi đôi mươi: “the strong, mellifluous voice of a twenty-year-old girl” [4, tr.262]. Chân dung Circe gây ấn tượng mạnh mẽ với người đọc ở chi tiết ấy. Sự hiện hữu của nhân vật phảng phất một vẻ siêu hình xa vời, như thuộc về giấc mơ, là một hồn ma còn vảng vất chốn quá khứ Liêu Trai. Giọng nói gợi cảm như người phụ nữ trẻ mới 20 của Circe cũng ngọt ngào như nữ phù

thủy Circe trong lời kể của Homer (chính Odysseus cũng đôi lần mô tả giọng hát trong treo của Circe). Có thể thấy, giọng (*voice*) trong anh hùng ca vốn đầy sức mạnh như tiếng hát của các nàng tiên cá Siren. Tuy nhiên, giọng nói của bà đỡ Circe trong tác phẩm của Morrison lại quá tương phản với thân xác, tuổi tác thực sự của bà, như một ám gợi cho sự tái lập một huyền thoại mới. Nếu như Kawabata mô tả giọng nói “trong và đẹp đến não lòng” của cô geisha Yoko (tiểu thuyết *Xứ tuyết*) để khắc họa một vẻ siêu thực, kỳ ảo, mong manh khó nắm bắt của cái đẹp trong nhân gian; thì Morrison cũng đưa một giọng nói đẹp của quá khứ để tô đậm khía cạnh huyền hoặc, xếp chồng các cảm thức dân gian, vô thức tập thể đậm tính huyền thoại. Bởi cái tên Circe gợi nhắc nhân vật Circe trong trường ca Homer đã giúp Odysseus vượt biển trở về quê nhà Icatia. Có thể nói Morrison đã khai thác một mẫu gốc, một huyền tích về cuộc phiêu lưu của người anh hùng (*monomyth*), vượt qua thế giới Underworld của thần Địa ngục Hades (vì thế Milkman phải mang cái họ Dead). Odysseus xuống âm phủ theo lời nữ thần Circe, nhằm tìm linh hồn của Tiresias để hỏi đường về nhà. Qua sông mênh mông của Cimmerians, người anh hùng đã đổ rượu cúng và tế hiến sinh theo lời Circe để làm vui lòng linh hồn người chết. Nhờ thế Odysseus đã gặp lại hồn Elpenor, gặp tiên tri và biết được con đường của mình, anh còn gặp những người anh hùng, những tội nhân khác đang bị trừng phạt. Milkman cũng phải trải qua hành trình ra đi – thụ pháp – trở về như thế. Để vượt qua ký ức mù lòa của dòng họ mang tên Dead một cách phi lý, Milkman phải nhờ tới sự trợ giúp của “phù thủy” Circe. Quanh Circe là những con chó to lớn, mối liên hệ với động vật của Circe giống như tà thuật của phù thủy ở vùng biển Aeaia trong *Odyssey*. Ngay khi mới bước vào nhà, mùi hôi thối của đàn chó đã làm Milkman khó chịu, nhưng trước khi anh ta kịp thích nghi thì mùi hôi đã tàn dần để nhường lại cho mùi thơm của gia vị. Circe xuất hiện ngay lúc ấy với một vẻ kỳ quái như hình ảnh của phù thủy trong giấc mơ đã ám ảnh anh khi còn là đứa trẻ. Nhưng chính người đàn bà ấy đã giúp cho Milkman tìm được đường về với mảnh đất tổ tiên, đó là Shalimar – một thị trấn nhỏ của người Gullah bên bờ biển Virginia; từ đó, đưa đến sự tái sinh lần nữa của người anh hùng trên đường trở về.

Như vậy, trong cấu trúc cốt truyện *Huyền thoại gốc* (*Monomyth*), Circe có vai trò dẫn đường tham gia trong chặng hành trình trở về (*Return*) của người anh hùng. Circe dường như vượt ra ngoài thời gian. Nhân vật đứng giữa ranh giới của quá khứ và hiện tại, giữa sự sống và cái chết, giữa hủy diệt và tái sinh, giữa hai phần của

cuộc hành trình, và cả ở giữa hai câu chuyện (tiểu thuyết và truyện kể - anh hùng ca), người đã thúc đẩy quá trình thụ pháp – chuyên hóa của Milkman, nhân vật trung tâm của tiểu thuyết. Chính bà đã chỉ đường cho anh ta tìm được hang động nơi chôn giấu xương cốt của ông nội, đến dòng suối gợi nhắc toàn bộ cội rễ tổ tiên, đến bài hát dân gian *Song of Solomon* khai mở toàn bộ quá khứ của dòng họ và bản sắc thực sự của cá nhân Milkman.

Hình tượng Circe có thể nói là một hình tượng người dẫn đường huyền thoại được dựng lại trong tiểu thuyết dưới góc nhìn hiện đại. Bên cạnh đó, trong thế giới của những con người bình thường nhưng luôn va chạm với nhiều điều kỳ diệu, chúng ta còn thấy một số nhân vật khác tham gia vào cốt truyện với vai trò người trợ giúp hay phần thưởng cho người anh hùng. Chẳng hạn cô gái da trắng vô tình xuất hiện cứu giúp cho cuộc sinh nở của Sethe trên sông nước, hay lão già Stamp luôn có mặt đúng thời điểm một cách kỳ lạ (tiểu thuyết *Người yêu dấu*); là cô gái da đen ở Danville có cái tên ngọt ngào Sweet đã đem đến cho Milkman cảm xúc về xác thịt và những rung động thật sự...

Sweet xuất hiện như từ giấc mơ: “she is like a figure from a dream, a sexual power...”. Cô ấy là một phần thưởng (boon) cho người anh hùng sau khi vượt qua thử thách. Ở tuổi 31, Milkman mới nhận thức được chính bản thân mình và tình trạng hiện tại của gia đình, của các mối quan hệ trong cộng đồng. Việc chấm dứt mối tình kéo dài 14 năm với người em họ Hagar khiến cô gái đau khổ, thù hận cho thấy sự cạn kiệt trong Milkman. Sự cứu rỗi duy nhất chính là con đường trở về quê hương Shalimar. Xuôi về miền Nam, Milkman phải nhờ đến người dẫn đường huyền ảo Circe, vượt qua cuộc xung đột trên hè phố với người dân bản xứ, và đặc biệt là việc tham dự vào cuộc đi săn cùng với nhiều người đàn ông ở Shalimar đã đưa đến những nhận thức mới về sức mạnh cộng đồng và ý thức của tập thể.

Có thể nói, Sweet cũng là một khía cạnh khác của Circe – nữ phù thủy đã yêu mến và giữ Odysseus ở lại bên mình trong anh hùng ca của Homer. Cô chính là người địa phương ở Shalimar, là món quà đặc biệt dành cho Milkman khi vượt qua thử thách cùng đám thợ săn. Cô thực hiện nghi lễ của sự tẩy rửa (tắm gội sạch sẽ cho anh) trước khi đưa Milkman vào cuộc yêu như hình thức của việc rửa tội, thanh tẩy để hòa nhập vào Shalimar. Người đàn bà đã làm dịu ngọt tâm hồn cằn khô, nhiều ảm ức của chàng trai, lần đầu tiên khiến anh thức tỉnh tình yêu, thể xác và sự dâng hiến chia sẻ.

Nhân vật Sweet chỉ thoáng qua trong một trang truyện, không gốc gác lai lịch, bắt đầu bằng lời giới thiệu úp mở mơ hồ của người đàn ông địa phương

Omar: “Có một người phụ nữ đáng mến ở đầu con đường. Cô ta hẳn sẽ rất hạnh diện được đón anh”. Trong cái nhìn rất đặc biệt của người đàn ông đó khi nói về người đàn bà (mà Toni Morrison mô tả là “không thể nhầm lẫn được”- *unmistakable*): “Đó cũng là một người phụ nữ đẹp. Thật sự rất đẹp” [4, tr.308], Milkman dường như không mấy tin tưởng, thậm chí anh còn cười và thầm nghĩ: “Hy vọng là cô ta có súng” [4, tr.309]. Nhưng rồi, người đọc thấy Sweet xuất hiện với dáng người rất thẳng và nụ cười ngọt ngào như tên gọi của cô ấy. Điều đáng nói là hình ảnh người phụ nữ ấy dường như hồ hơ thực, lại khiến ta không hề hoài nghi đến sự có mặt của cô. Sweet tất yếu phải có mặt trên chặng đường thụ pháp của người anh hùng, thúc đẩy quá trình chuyên đổi căn bản trong bản thân anh và đưa lại nhiều “ân huê” mới cho tập thể trên chặng trở về. Nhân vật kiểu Sweet gắn chặt chẽ với cốt truyện *Monomyth* và cũng là một phương diện biểu đạt *cái huyền ảo* trong phong cách sáng tạo của nhà văn Toni Morrison dưới ánh sáng văn hóa Mỹ gốc Phi.

3. Kết luận

Thế giới nhân vật của Toni Morrison hiện diện phong phú nhiều dạng thức nhân vật huyền ảo. Trong đó, dạng nhân vật huyền thuật này theo chúng tôi là một biểu hiện sắc nét cho tính chất huyền ảo đặc trưng của nhà văn da màu, bởi nó phản ánh đúng bản chất của đời sống văn hóa tinh thần của cộng đồng Mỹ gốc Phi, nơi tính chất tâm linh nguyên thủy, dân gian còn hòa trộn trong đời sống thực tại. Họ có lai lịch mờ nhòe cùng sự xuất hiện kỳ ảo nhưng lại có khả năng dẫn đường và trợ giúp cho nhân vật chính trên con đường “phiêu lưu” khám phá gốc rễ, tìm lại bản sắc cho sự tồn tại của bản thân và cộng đồng. Những nhân vật kiểu này là người nắm giữ các bí mật di sản của cộng đồng, là chiếc cầu nối quá khứ và hiện tại, là người thực hiện “nghi lễ” tâm linh để khai mở cánh cửa của thế giới huyền hoặc, giấc mơ, ám ảnh vô hình.

Điều thú vị là các nhân vật có sức mạnh tiên tri, trị liệu, có khả năng trợ giúp, dẫn đường trong tiểu thuyết Morrison đều là nhân vật nữ. Phải chăng vấn đề này xuất phát từ quan niệm về vai trò người phụ nữ trong văn hóa da đen (người Mẹ vĩ đại, tính Mẫu) hay đây cũng là một phương thức bộc lộ tiếng nói nữ quyền đề cao phẩm chất và năng lực của người phụ nữ trong những cuộc hành trình tìm kiếm bản ngã, phục dựng yêu thương của đời người?

Tài liệu tham khảo

- [1] Fletcher J. (2006), Signifying Circe in Toni Morrison's "Song of Solomon", *The Classical World*, Vol.99 (4), Classical Association of the Atlantic States, pp.405-418, www.Jstor.org.
- [2] Nguyễn Phương Khánh (2012), *Toni Morrison và tiểu thuyết*, NXB Văn học.
- [3] McKay N.Y. & Earle K. (1997), *Approaches to Teaching the Novels of Toni Morrison*, The Modern Language Association of America, New York.
- [4] Morrison T. (1995), *Song of Solomon*, Everyman's Library, David Campbell Publishers Ltd., London.
- [5] Morrison T. (2000), *The Bluest Eye*, Alfred A. Knof, Inc., New York.
- [6] Morrison T. (2002), *Sula*, A Plume Book, Alfred A. Knof, Inc., New York.
- [7] Morrison T. (2004), *Beloved*, Vintage Books, A Division of Random House, Inc., New York.
- [8] Rigney B.H. (1991), *The Voices of Toni Morrison*, Ohio State University Press.

MAGIC CHARACTERS IN TONI MORRISON'S NOVELS

Abstract: Toni Morrison, an African-American female Nobel Laureate, is one of the most well-known authors of the twentieth century whose novels have captivated the hearts of readers as well as literary scholars. Her works centre around the world of the coloured people, especially women with their own identities and specific characteristics. Among them there are some remarkable motifs of characters such as ghosts, reborn girls (supernatural characters), women with magic power (magic characters)... This paper focuses on the magic characters who can predict the future, have healing abilities as well as practise rituals to purify and revive people. With their opaque origins and mysterious appearance, they are capable of guiding and assisting the main characters in the adventures to discover their own identities; at the same time, they are the ones who keep the secrets of the community legacy and practise the spiritual rites to open the door to the magic world.

Key words: magic characters; African American literature; myth; archetype; Toni Morrison.